

महाराष्ट्रातील शेती आणि वीजकारण

- शंतनु दीक्षित, अॅन जोसे, मानसी जोग (प्रयास ऊर्जा गट, पुणे)

महाराष्ट्राचा आज देशातील आर्थिक दृष्ट्या अग्रगण्य राज्यांमध्ये समावेश होतो. यामध्ये जसा महाराष्ट्रातील औद्योगीकरणाचा मोठा वाटा आहे त्याच प्रमाणे शेती, संलग्न उद्योगधंदे व सहकार चळवळीचाही मोठा सहभाग आहे. महाराष्ट्रातील शेती संबंधित क्षेत्रांच्या विकासामध्ये पूर्वीचे 'महाराष्ट्र राज्य वीज मंडळ' व सध्याची 'वीज कंपनी' यांनी ग्रामीण वसाहती व शेतीसाठी केलेल्या वीज पुरवठ्याचा मोलाचा वाटा आहे. खालील तक्त्यात दाखवल्या प्रमाणे सध्या महाराष्ट्रातील सुमारे ४४ लाख शेती वीज पंपांना वीज कंपनीद्वारे पुरवठा केला जातो.

राज्यातील एकूण वीज वापरपैकी (मुंबई वगळता) सुमारे वीस टक्के वापर शेतीसाठी होतो. राज्याच्या विकासात शेतीच्या वीज पुरवठ्यामुळे मोठा हातभार लागतो हे निर्विवाद आहे, परंतु त्याचबरोबर शेतीच्या वीज पुरवठ्यात गेल्या काही दशकात अनेक त्रुटी निर्माण झाल्या आहेत व त्यामुळे वीज क्षेत्र, शेती क्षेत्र, व एकूणच राज्यापुढे मोठे आव्हान उभे ठाकले आहे हे देखील लक्षात घेणे आवश्यक आहे. या लेखात शेती वीज पुरवठा संदर्भातील गेल्या तीस वर्षातील मुख्य घटनांचा धावता आढावा घेण्याचा प्रयत्न केला आहे. त्याचबरोबर या क्षेत्रातील आव्हानांना तोंड देण्यासाठी कराव्या लागणाऱ्या संभाव्य उपाय योजनांचीही थोडक्यात चर्चा केली आहे.

महाराष्ट्रातील शेती आणि वीज पुरवठा या विषयाचा विचार करताना खालील महत्त्वाच्या मुद्द्यांचा विचार करणे गरजेचे आहे -

- १) शेतीच्या वीज पुरवठ्याचा दर्जा
- २) शेतीचा नेमका वीज वापर किती ?
- ३) वीजदर, वीजमीटर, वीजदेयके, व बिल भरणा
- ४) शेतीच्या वीज वापरातील विषमता

१. शेतीच्या वीज पुरवठ्याचा दर्जा

शेती वीजपुरवठ्या संदर्भातला पहिला प्रश्न म्हणजे वीज पुरवठ्याचा अनिश्चित काळ. गेली अनेक वर्षे राज्यातील शेतकऱ्यांना दिवसातील ८ ते १२ तास वीज पुरवठा करण्यात येतो. त्यातही हा

वीजपुरवठ्याचा काळ दिवसातील दोन वेळेत विभागला जातो. महिन्यातील काही काळ दिवसा व काही काळ रात्रीच्या वेळेला वीज पुरवठा केला जातो. राज्यामध्ये सकाळी ६ ते १० या वेळेत व संध्याकाळी ६ ते १० या वेळेमध्ये अधिकतम मागणी असते, त्या वेळेत शेतीसाठी वीज पुरवठा केला जात नाही. त्यामुळे सहाजिकच शेतकऱ्यांना या वीज उपलब्धतेच्या बदलत्या वेळेनुसार शेतातील पाणीपुरवठ्या कामांमध्ये बदल करावा लागतो. रात्रीच्या वीज पुरवठ्यामुळे अनेक भागांमध्ये रानटी जनावरे, साप, व विंचू त्या अनपुंगाने येणाऱ्या धोक्यांना तोंड द्यावे लागते. त्याच बरोबर रात्रीच्या वेळेला पिकांना कार्यक्षमपणे पाणी देण्यात निश्चितच मर्यादा येतात. याहीपुढे जाऊन ज्या वेळेला राज्यामध्ये वीज तुटवडा निर्माण होतो किंवा एकंदरीतच मागणीचे व्यवस्थापन करण्याची गरज निर्माण होते, त्यावेळेला शेतीच्या वीज पुरवठ्यात बदल केले जातात व शेतीचा वीज पुरवठा मर्यादित केला जातो. वीज पुरवठ्याच्या दर्जाचा दुसरा मुद्दा म्हणजे व्होल्टेज मधील अवास्तव चढ-उतार. अनेक भागांमध्ये वीज जाळ्याच्या क्षमतेपेक्षा जास्त प्रमाणात वीजभार असल्यामुळे अनेकदा डीपी जळणे, जास्त व्होल्टेज मुळे मोटर जळणे अशा अनेक संकटांना शेतकऱ्याला तोंड द्यावे लागते. एकूणातच विजेच्या निकृष्ट दर्जामुळे व पाहिजे त्या वेळेला वीज उपलब्ध नसल्यामुळे शेतकऱ्यांना पाणी पुरवठ्याचे नियोजन कार्यक्षमपणे करता येत नाही. यासंदर्भातला तिसरा मुद्दा म्हणजे नवीन वीज जोडणी साठी लागणारा प्रदीर्घ काळ. शेतकऱ्यांना नवीन वीज जोडणीचा अर्ज करून, त्यासाठीची कागदपत्रांची पूर्तता करून व पूर्ण पैसे भरून देखील वीज जोडणीसाठी वर्षानुवर्षे थांबावे लागते. सहाजिकच पाण्याची सोय अपेक्षित वेळेत न झाल्यामुळे शेतकऱ्यांना बोअरसाठीचा खर्च व पिकाच्या उत्पादनाचे नुकसानीला सामोरे जावे लागते. हे दोन्ही टाळण्यासाठी अशा परिस्थितीत अनधिकृतरीत्या वीज जोडणी घेतली जाते. याचा दुष्परिणाम म्हणून वीज जाळ्याच्या क्षमतेपेक्षा जास्त वीज भार जोडल्यामुळे

एकूणातच वीज पुरवठ्याचा दर्जा आणखीनच खालावतो.

२. शेतीचा नेमका वीज वापर किती ?

तक्ता क्रमांक एक मध्ये दाखवल्यानुसार गेल्या तीन दशकांमध्ये महाराष्ट्रातील वीज पंपांची संख्या १३ लाखांपासून सुमारे ४४ लाख म्हणजे तीन पटीने वाढली आहे. याच काळामध्ये वीज मंडळाच्या म्हणण्यानुसार शेतीसाठीचा वीज वापर सुमारे चार पटीने वाढला आहे. १९६० व ७० च्या दशकात जेव्हा शेतीसाठी वीजपुरवठा करण्यास सुरुवात झाली त्यावेळेला मीटरशि वाय वीजपुरवठ्याचे धोरण अंमलात आणण्यात आले. त्यामुळे शेती पंपांचा वीज वापर केवळ काही अंदाज वापरून ठरवण्यास सुरुवात झाली. सुरुवातीच्या काळामध्ये असणारी वीज पंपांची मर्यादा त संख्या व त्यांचा मर्यादा त वापर यामुळे अंदाजाने वीज वापर मोजण्याच्या पद्धतीमुळे एकूण क्षेत्रातील वीज वापराचा अंदाज वा त्यापासून मिळणाऱ्या उत्पन्नावर होणारा परिणाम फारसा जाणवला नाही. परंतु ८० व ९० च्या दशकामध्ये वीज पंपांच्या संख्येमध्ये मोठी वाढ झाली, त्याच बरोबर वीज मंडळाच्या दाव्यानुसार वीज पंपांच्या 'सरासरी वापरामध्ये' (म्हणजेच दरवर्षी शेती पंप सरासरी किती तास चालतात यामध्ये) देखील मोठी वाढ झाली. नव्वदच्या दशकाच्या सुरुवातीला शेतीसाठीचा वीज वापर राज्यातील एकूण वीज वापराच्या सुमारे २०% होता व वीज पंपांचा वापर दरवर्षी साधारणतः १२०० ते १४०० तास होता. (पहा आलेख क्रमांक १ व २)

परंतु वीज मंडळाच्या दाव्यानुसार ९० च्या दशकाच्या शेवटपर्यंत शेतीसाठीचा हा वीज वापर वाढून एकूण वीज वापराच्या ३५% एवढा झाला व वीज पंपांचा सरासरी वापर दरवर्षी २१०० ते २२०० तास एवढा झाला. अनेक अभ्यासक व शेतीतज्ञांच्या मते ही आकडेवारी संशयास्पद होती. याचे मुख्य कारण म्हणजे एवढ्या प्रमाणात राज्यातील सर्व पंप चालले तर त्यातून जेवढे पंप कांचे उत्पादन, विशेषतः ऊसासारख्या अती जास्त पाणी लागणाऱ्या पिकांचे उत्पादन घेता आले असते, त्यासाठी आवश्यक असणाऱ्या क्षेत्रापेक्षा प्रत्यक्षात कितीतरी कमी क्षेत्र अशा बागायती पिकांखाली होते. दुसरे महत्वाचे कारण म्हणजे वीज मंडळाच्या स्वतःच्याच आकडेवारीनुसार पश्चिम महाराष्ट्रातील सरासरी पंप वापराच्या तुलनेत विदर्भ व

मराठवाड्यातील पंपांचा वापर दीडपट दिसत होता. मराठवाड्यासारख्या तुलनेने कमी पाणी उपलब्ध असणाऱ्या, दुष्काळ प्रवण भागामधले पंप पश्चिम महाराष्ट्रा सारख्या, ऊस इत्यादी पिकांचे प्राधान्य असलेल्या भागापेक्षा जास्त चालतात हे प्रथम दर्शनीच न पटणारे होते. २००० साली वीज नियामक आयोगापुढे झालेल्या सुनावणी मध्ये हा शेतीतल्या वीज वापराचा अवास्तव अंदाज खोडून काढण्यात आला. आयोगाने आणि त्यानंतर वीज मंडळाने देखील मान्य केले की प्रत्यक्षातला शेतीचा वीज वापर वीज मंडळाच्या अंदाजापेक्षा खूपच कमी आहे. या प्रक्रियेदरम्यान हे सिद्ध झाले की वीज पंपांचा वार्षिक सरासरी वापर २१०० तास नसून सुमारे १२०० ते १३०० तास इतकाच आहे. वीज मंडळाला हेही मान्य करावे लागले की वीज पारेषण व वितरणातील एकूण गळती आधीच्या दाव्यानुसार १८% ते २०% नसून प्रत्यक्षात ३०% हून ही अधिक आहे. ही जास्तीची वीज गळती कमी करण्यासाठी आयोगाने वीज मंडळाला वेळोवेळी विविध आदेश दिले. परिणामी पुढील काही वर्षे वीज मंडळानी कसोशीने प्रयत्न करून वीजगळतीवर नियंत्रण ठेवण्याचा प्रयत्न केला. परंतु काही वर्षातच शेतीचा वीज वापर फुगवून दाखवण्याची रीत पुन्हा सुरुच राहिली. २००६-०७ साली व अलीकडे २०२० साली देखील आयोगाच्या सुनावणीमध्ये शेतीतील वीज वापराचा फुगवलेला अंदाज खोडून काढण्यात आला. २०२० सालच्या सुनावणीच्या निष्कर्षां मध्ये देखील असे दिसून आले की पारेषण व वितरणातील एकूण वीजगळती वीज कंपन्या म्हणतात त्याप्रमाणे सुमारे १८% नसून प्रत्यक्षात सुमारे २५% च्या आसपास आहे. म्हणजेच शेतीच्या वीजपुरवठ्यासाठी येणारा खर्च वीज मंडळाच्या अंदाजापेक्षा प्रत्यक्षात सुमारे ४,००० कोटी ते ५,००० कोटी ने कमी आहे असे स्पष्ट झाले.

३. वीजदर, वीजमीटर, वीजदेयके, व बिल भरणा

शेती क्षेत्रापुढील विविध आव्हाने, निसर्गाशी दरवर्षी करावा लागणारा सामना, शेतीचे अन्न सुरक्षेच्या दृष्टीने असणारे अनन्यसाधारण महत्त्व व शेतीमधील रोजगार हे सर्व लक्षात घेता वीज पुरवठ्याचा संपूर्ण खर्च शेतकऱ्यांनी भरणे योग्य होणार नाही यावर जवळपास सर्वच घटकांचे व तज्ञांचे एकमत आहे. त्यामुळे शेतकऱ्यांना वीज पुरवठ्याचा दर अत्यंत वाजवी

असावा यासाठी दोन उपाय योजना करण्यात येतात. एक म्हणजे 'क्रॉस सबसिडी' ज्याद्वारे इतर वीज ग्राहकांना खर्चा पेक्षा जास्त वीजदर लावून या जास्तीच्या उत्पन्नाद्वारे शेतीला खर्चा पेक्षा कमी दरात वीज पुरवठा केला जातो. दुसरा उपाय म्हणजे राज्य सरकारद्वारे वीज कंपनीला अधिकचा अर्थपुरवठा करून शेतीचे वीजदर प्रत्यक्षात अजूनही कमी केले जातात. उदाहरणार्थ, वीज नियामक आयोगाच्या २०२० सालच्या आदेशानुसार वीज कंपनीच्या एकूण वीज पुरवठ्याचा सरासरी खर्च ७ रुपये ३१ पैसे इतका येतो. त्या तुलनेत शेतीसाठीचा आयोगाने ठरवलेला वीजदर फक्त ५०% म्हणजेच ३ रुपये ७५ पैसे इतका आहे. आर्थिक वर्ष २०२१ मध्ये राज्य सरकारने शेतीच्या वीज पुरवठ्यासाठी सुमारे ६,५०० कोटी रुपयांचे अनुदान वीज कंपनीला दिले. हे लक्षात घेता शेतकऱ्यांसाठी विजेचा प्रत्यक्ष दर साधारणतः दीड रुपया म्हणजे वीज पुरवठ्याच्या सरासरी खर्चा पेक्षा फक्त २०% एवढा पडतो. पुढील परिच्छेदात विशद केल्याप्रमाणे प्रत्यक्षातील वीज भरणा अत्यंत तुटपुंजा असल्यामुळे शेतीला जवळपास मोफत वीज दिली जाते असेच म्हणले पाहिजे.

याआधीच्या भागात बघितल्याप्रमाणे २००० साली आयोगापुढे झालेल्या सुनावणीतच स्पष्ट झाले की शेतीच्या वीज वापराचा अंदाज फुगवलेला आहे. त्यामुळे आयोगाने एका बाजूला शेतीचा वीज वापर मोजण्यासाठी अधिक शास्त्रीय पद्धत अवलंबण्यास सुरुवात केली. त्याच बरोबर 'वीज नियामक आयोग कायदा' व त्यानंतर 'वीज कायदा २००३' यांच्या तरतुदीनुसार शेतीच्या सर्व नवीन वीज जोडण्या मिटरवर आधारित करण्याचा आदेश आयोगाने दिला. यामुळे शेतीच्या वीज वापराची अधिक नेमकेपणाने नोंद घेणे शक्य होईल अशी अपेक्षा होती. या आदेशामुळे तक्ता क्रमांक एक मध्ये दाखवल्या नुसार २००० सालानंतरच्या जवळपास सर्व शेतीच्या वीज जोडण्या मिटरवर आधारित आहेत. त्यामुळे सध्याच्या एकूण ४४ लाख वीज जोडण्यांपैकी २८ लाख म्हणजे सुमारे ६५% शेती पंपांना अधिकृतपणे वीज मिटर दिलेले आहे.

२०१८ साली वीज नियामक आयोगाने शेतीच्या वीज वापरासंबंधी सविस्तर अभ्यास करण्यासाठी एक स्वतंत्र अभ्यास गट स्थापन केला.

या अभ्यास गटाचा अहवाल नियामक आयोगाच्या संकेत स्थळावर सर्वांसाठी उपलब्ध आहे. या अभ्यास गटाने एक लाखाहून अधिक वीज ग्राहक शेतकऱ्यांचे सर्वेक्षण केले.

तसेच शेतीला वीज पुरवठा करणाऱ्या ५०० वीज वाहिन्यांचा सविस्तर अभ्यास केला. या अभ्यास गटाच्या अहवालाच्या आधारेच वर म्हणल्याप्रमाणे शेतीचा वीज वापर फुगवलेला आहे हे वीज आयोगाने मान्य केले. या अहवालातील शेतीच्या वीज मिटर व वीज बिलांच्या संबंधातील निष्कर्ष देखील तेवढेच धक्कादायक आहेत. या अभ्यासात असे दिसून आले की अधिकृत आकडेवारीनुसार असलेल्या वीज मिटरपैकी फक्त २७% शेती पंपांवर वीज मिटर प्रत्यक्ष आढळून आले. त्यातही चालू असलेल्या व वीज वापर योग्यपणे मोजणाऱ्या पंपांची संख्या याहूनही खूपच कमी म्हणजे राज्यातील एकूण पंपां पैकी फक्त १% ते २% इतकीच दिसून येते. यामुळे शेतकऱ्यांना दिल्या जाणाऱ्या वीज बिलांच्या विश्वासाहते बदलच मोठा प्रश्न आहे. या अभ्यासात असेही स्पष्ट झाले की राज्यातील शेतकऱ्यांनी गेल्या अनेक वर्षांत एक तर अजिबात वीज बिल भरलेले नाही किंवा अत्यंत कमी प्रमाणात वीज बिल भरले आहे. उदाहरणार्थ, ५० टक्क्यांपेक्षा जास्त शेतकऱ्यांनी २०१५ नंतर एकदाही वीजबिल भरणा केलेला नाही. परिणामी शेतीच्या वीजबिलांची थकबाकी प्रचंड प्रमाणात वाढत गेली. ही थकबाकी कमी व्हावी यासाठी गेल्या वीस वर्षांत चार वेळा 'कृषी संजीवनी' नावाची योजना राबवली गेली. यामध्ये जे शेतकरी वीज बिल भरतील त्यांना विलंब आकार व दंडामध्ये मोठ्या प्रमाणात सवलत देण्यात येते. मुळातच वीज बिलाच्या विश्वासाहतेबद्दल असलेली शंका, वीज पुरवठ्याचा खालावलेला दर्जा व आज ना उद्या वीजबिल माफीची शक्यता यामुळे अनेकदा कृषी संजीवनी योजना राबवून देखील वीज थकबाकी वाढतच आहे. परिणामी आजही शेती ग्राहकांकडे सुमारे ४०,००० कोटी रुपयांची वीजबिलांची थकबाकी आहे. सहाजिकच त्याचा दुष्परिणाम म्हणून वीज वहन व वितरण जाळ्यामध्ये पुरेशी गुंतवणूक होत नाही व शेतीसाठी दिवसा पुरेसा वीज पुरवठा करणे शक्य होत नाही.

४. शेतीच्या वीज वापरातील विषमता

शेतीच्या वीज पुरवठा व वापराच्या संदर्भातील

अजून एक महत्वाचा प्रश्न म्हणजे 'शेतीच्या वीज वापरातील विषमता'. महाराष्ट्रातील एकूण शेती खातेधारकांपैकी ३०% हून कमी खातेधारकांकडे वीज पंप आहेत. म्हणजेच शेतीच्या वीज वापरासाठीच्या एकूण क्रॉस सबसिडी व सबसिडीचा (आर्थिक वर्ष २०२१ मध्ये दोन्ही मिळून अंदाजे १५,००० कोटी रुपये) लाभ फक्त या ३०% शेतकरी व त्यावर अवलंबून असणाऱ्या समुहांना होतो. शेतीच्या वीज वापरातील विषमतेचा दुसरा मुद्दा म्हणजे शेती 'पंप वापरा मधील विषमता'. मोठ्या प्रमाणावर पाणी उपलब्ध असणारे शेतकरी सहाजिकच मोठे पंप वापरतात व त्यांचा वापरही जास्त तास करतात. त्यामुळे शेतीसाठीच्या एकूण वीज वापराच्या मोठा हिस्सा हा उसासारखी जास्त पाणी लागणारी नगदी पिके घेण्यासाठी होतो. वीज आयोगाने नेमलेल्या अभ्यास गटाच्या सर्वेक्षणात दिसून आले की साधारण २०% शेतकरी प्रतिवर्षी ३०० तासांपेक्षा कमी वेळ वीज पंप वापरतात. म्हणजेच राज्याच्या सरासरी वापराच्या साधारण एक चतुर्थांश वेळच.

शेतीच्या वीजपुरवठ्याचे दुष्टचक्र व त्यावरील उपाय योजना

वरील विवेचनातून लक्षात येईल की शेतीचा वीजपुरवठा गेली अनेक वर्षे एका दुष्टचक्रात अडकून पडला आहे. वीज पुरवठा अंदाजाने मोजला जातो, वीज पुरवठ्याचा दर्जा खालावलेला आहे, वीज भरणा वेळेत होत नाही व थकबाकी भरमसाठ वाढली आहे. परिणामी ना शेती वीज ग्राहक समाधानी आहे, ना वीज मंडळाची आर्थिक परिस्थिती सुधारत आहे, ना इतर वीज ग्राहकांना चांगल्या दर्जाची व रास्त किमतीत वीज उपलब्ध होत आहे. असे असूनही शेतीच्या वीज पुरवठ्यासाठी राज्य सरकारलाही वाढता आर्थिक भार सोसावा लागत आहे व त्याचा परिणाम इतर सामाजिक क्षेत्रांच्या आर्थिक तरतुदीवरही होत आहे. या दुष्टचक्रातून बाहेर पडायचे असेल तर सर्वच संबंधित घटकांना परस्परांवरील विश्वास वाढवण्याच्या दृष्टीने उपाय योजना आखाव्या लागतील. त्यासाठीच्या निर्णय प्रक्रिया देखील संपूर्ण पारदर्शक व विविध घटकांना जबाबदार आणि उत्तरदायी करणाऱ्या असाव्या लागतील. यादृष्टीने राज्यात सध्या राबविण्यात येणाऱ्या दोन योजना महत्वाच्या ठरतात. पहिली योजना म्हणजे सौर कृषी वाहिनी योजना. या योजनेअंतर्गत शेतीला

वीज पुरवठा करणाऱ्या वीज वाहिन्यांच्या सब स्टेशनच्या जवळ छोटे (म्हणजे १ ते १० मेगावॉट क्षमतेचे) सौर प्रकल्प उभारले जातात व ते वीज कंपनीच्या जाळ्याशी संलग्न असतात. हे प्रकल्प कार्यान्वित झाल्यानंतर त्या कृषी वाहिनीवरील शेतकऱ्यांना कायमस्वरूपी दिवसा ८ ते १० तास वीजपुरवठा करण्यात येतो. सौर ऊर्जेच्या निर्मितीचा काळ दिवसाचा असल्यामुळे असा दिवसा वीज पुरवठा करणे वीज कंपनीला शक्य होते. सब स्टेशनजवळ वीज निर्मिती होत असल्यामुळे वाहिनीवरील विजेचा दर्जा देखील सुधारतो, व्होल्टेज योग्य मर्यादित राहण्यास मदत होते. अशा सौर प्रकल्पातून मिळणाऱ्या विजेची किंमत सुमारे ३ रुपये प्रति युनिट असते व हा दर पुढील २५ वर्षे स्थिर राहतो, म्हणजेच महागाई मुक्त असतो. ही योजना वीज मंडळ व राज्य सरकारला कोणतेही अनुदान न देता वा भांडवली गुंतवणूक न करता राबवता येते. त्यामुळे सर्वांगीण विचार करता एका बाजूला वीज कंपनी साठी ही योजना आर्थिकदृष्ट्या किफायतशीर आहे, त्याच बरोबर शेतकऱ्यांनाही दिवसा, खात्रीचा, योग्य दर्जाचा वीज पुरवठा या योजनेद्वारे करता येतो. या योजनेला नियामक आयोगानेही मान्यता व प्रोत्साहन दिले आहे. आज मीतीला राज्यामध्ये सुमारे ३००० मेगा वॉट पेक्षा जास्त क्षमतेचे असे प्रकल्प अंमलबजावणीच्या विविध टप्प्यावर आहेत. याद्वारे राज्यातील सुमारे २०% शेती ग्राहकांना येत्या २ वर्षांमध्ये दिवसा व चांगल्या दर्जाचा वीज पुरवठा सुरू होईल.

वीज वापराची योग्य नोंद घेणे व वीज बीलातील दोष दूर करणे यासाठीदेखील राज्यामध्ये ५०० शेती वीज वाहिन्यांवर एक नवीन प्रयोग करण्यात येत आहे. या अंतर्गत संबंधित वीज वाहिन्यांवर होणारा एकत्रित वीज पुरवठा सब स्टेशन मधील वीज मीटरद्वारे मोजण्यात येतो व त्याद्वारे संबंधित वाहिनीवरील सर्व अधिकृत शेती वीज ग्राहकांना एकूण वीज वापरानुसार वीज देयक पाठवण्यात येते. यामुळे बंद पडणारे वीज मीटर व अवास्तव वीज देयके इत्यादी त्रुटींवर मात करणे शक्य होईल. तसेच वाहिन्यांवर होणारा वीज पुरवठा योग्य पद्धतीने मोजल्यामुळे शेतीचा एकूण वीज वापर फुगवून दाखवता येणार नाही. याशिवाय वाहिनीवरील

एकूण वीज वापराचे बिल येणार असल्यामुळे अनधिकृत वीज वापर कमी व्हावा यासाठी संबंधित वाहिनीवरील अधि कृत ग्राहकांना जागृत राहून काळजी घेणे गरजेचे होईल.

थोडक्यात या पद्धतीमध्ये वीज मंडळ व शेती वीज ग्राहक या दोन्ही घटकांना पुरवठा व वापराची जबाबदारी तसेच उत्तरदायित्व घेणे भाग पडेल. सध्या ही पद्धत प्रायोगिक तत्वावर अंमलात येत आहे. या अनुभवानंतर काही त्रुटी आढळल्यास त्या सुधारून वा योजनेत इतरही सुधारणा करून अशी योजना संपूर्ण राज्यात लागू करणे गरजेचे आहे. अशा सुधारित योजनेत इतरही काही त्रुटी दूर करण्याच्या दृष्टीने प्रयत्न करणे शक्य होईल, जसे की संबंधित वीज वाहिनीवरील शेतकऱ्यांना समान बील न देता काही अंशी तरी वैयक्तिक शेती पंपाच्या वीज वापरानुसार वीज बील देणे, व त्यासाठी वैयक्तिक शेती पंपाचे वीज मीटर वाचण्याची जबाबदारी संबंधित वाहिनीवरील शेतकऱ्यांना देणे.

वर उल्लेख केलेल्या 'सौर कृषी वाहिनी' व

'वीजवाहिनीवरील वीज बील' यासारख्या योजना शेतीच्या वीजपुरवठ्याचे दुष्टचक्र रोखण्यासाठी उपयोगी ठरतील. शेतकरी, वीज कंपनी, राज्य सरकार व अभ्यासक यांनी परस्पर विश्वासाच्या वातावरणात प्रयत्न केले तर अशाच इतरही काही योजना अंमलात आणणे शक्य होईल व त्याद्वारे शेतीच्या वीज पुरवठ्या संबंधी विविध समस्यांवर उपाय करणे शक्य होईल. मात्र अशा उपाययोजनांच्या अंमलबजावणीसाठी प्रयत्न करण्यापेक्षा विविध घटक जर एकमेकांच्या त्रुटी काढणे व आरोप करणे, अव्यवहार्य, आर्थिकदृष्ट्या न परवडणाऱ्या मागण्या करत राहणे, यातच अडकून राहिले तर त्यातून शेतीच्या वीजपुरवठ्याचे दुष्टचक्र असेच चालू राहील. महाराष्ट्राने आजवर देशाला अनेक क्षेत्रांमध्ये नवी दिशा दाखवली आहे. शेती वीज पुरवठ्याच्या दुष्टचक्राला भेदण्यासाठी यशस्वी उपाययोजना करून महाराष्ट्र या क्षेत्रात देखील देशातील इतर अनेक राज्यांपुढे नवीन आदर्श उभा करेल अशी आशा करूया.

महाराष्ट्र राज्य किसान सभा ३० व्या अधिवेशनास
क्रांतीकारी शुभेच्छा...!

* शुभेच्छूक *

मा. देवेंद्र देशपांडे
आरमोरी जि. गडचिरोली

महाराष्ट्र राज्य किसान सभा
३० व्या अधिवेशनास

हार्दिक

शुभेच्छा...!

श्री शुद्धोधन अशोक जाधव

ग्रामपंचायत सदस्य
ग्रुप ग्राम पंचायत डोहोळे
मु. डोहोळे, ता. भिवंडी, जि. ठाणे

महाराष्ट्रातील खाजगी बाजार समित्या रद्द करा..!

तक्ता १ : महाराष्ट्रातील शेती पंप व त्यासाठीचा वीज वापर

वर्ष	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2020
शेती पंपाची संख्या (लाखात)							
मिटर नुसार	4	4	3.2	5.4	13.2	22	29
विना मिटर	10	15	18.3	17.5	14.2	16	15
एकूण	14	19	21.5	22.9	27.4	38	44
शेतीचा विज वापर (दशलक्ष युनिट)	5,950	11,453	9,761	10,364	13,401	23,271	23,096

